

Baruwa ya Paulo yoandikira AKOLOSAI Tanga mbere

Kolosai kala ni mudzi mdide hiko jimbo ra Asia ambao siku hizi ni seemu ya tsi ya Uturuki. Kala ni kilomita 160 kula mudzi wa Efeso ambako Paulo watangaza habari nono kuhusu Jesu (soma chitabu cha *Mahendo ga Mitume*, sura ya 19). Ela Paulo mwenye kayafundza hiko Kolosai; kundi ra afuasi a Kolosai raandzwa ni mutu yeihwa Epafara.

Wakati Paulo ariphokala jela, Epafara wakp-wedza achikutana naye achimuambira kuhusu alimu a handzo ambao kala anayuga afuasi a Jesu. Kahi-kahi za aho afuasi a Kolosai kpwakala na atu a Chiyunani na anjina a Chiyahudi. Phahi hinya alonda kutsanganya mafundzo ga Jesu na dini zao za kare.

Ayahudi kala anaamini kukala aho ni atu ariotsambulwa ni Mlungu. Phahi, hata kama mutu ni mfuasi wa Jesu, kaweza kukubaliwa ni Mlungu bila kutiywa tsatsani na kulunga shariya na mila za Chiyahudi. Ayunani kala anaamini kukala, kpwa vira Mlungu kana dambi, phahi kangeweza kuumba dunia ariy-oonona ina dambi. Piya kala anaamini kukala mwiri wa mwanadamu una dambi, kpwa hivyo taingewezekana Jesu akale Mlungu na piya aishi duniani, kama mwanadamu.

Paulo anajibu mafundzo higa ga handzo kpwa kugomba ukpweli kuhusu Jesu. Jesu Muokoli ni Mlungu, waumba dunia, na ndiye mkpwulu wa viumbe vyosi. Waishi duniani, wakala mwanadamu, na achifwa kpwa sababu ya dambi zehu ili huswamehewe. Arigohenda Jesu ganatosha tsetsetse. Mutu achimuamini Jesu, Mlungu andamkubali. Takuna haja kutiywa tsatsani wala kulunga shariya au mila yoyosi.

Paulo anaambira afuasi ni lazima ariche ndzimo mbii za asili ya chibinadamu, na badalaye aishi maisha maphya ga kumuhamira Mlungu. Anaeleza higa kpwa kufundza vira ambavyo alume na achetu, avyazi na anache, atumwa na matajiri, ni ahenderane.

Maelezo muhimu kpwa chifupi

Mwadzo 1:1-2

Paulo anashukuru Mlungu na kuvoyera afuasi 1:3-14

Jesu ni mkpwulu wa vyosi 1:15-23

Kazi ya Paulo kpwa afuasi a Jesu 1:24—2:5

Jesu anahupha uhuru na maisha maphya 2:6-23

Ishi maisha maphya kpwa uwezo wa Jesu 3:1-17

Afuasi a Jesu anavyolondwa kusagala 3:18—4:6

Salamu 4:7-18

¹ Baruwa hino ila kwangu mimi Paulo, yet-sambulwa ni Mlungu kutangaza habari nono kuhusu Masihi Jesu. Mimi phamwenga na mfuasi myangu Timothy hunakulamusani.

² Nakuandikirani mwimwi atakatifu a Mlungu ambao mu afuasi a Jesu aaminifu murio mudzi wa Kolosai.

Baba Mlungu naakujaliyeni na mkaletu.

Mavoyo na kulavya shukurani

³ Chila mara huchikala hunakuvoyerani, hukumshukuru Mlungu, Baba wa Bwana wehu Jesu Masihi. ⁴ Hukumshukuru kpwa sababu hwasikira vira mkuluphiravyo Masihi Jesu na vira muamenzavyo atu osi a Mlungu.

⁵ Munahenda hivyo mana munagodzera kpwa hakika kukala Mlungu andakujaliyani na mambo manono ambago wakatayarishirani kare hiko mlunguni. Mwasikira mambo higa mapema sana mriphosikira habari nono kuhusu Jesu Muokoli, ambazo ni ujumbe wa kpweli.

⁶ Hizi habari nono ambazo zarehwa kpwenu zinagota chila phatu duniani. Zinagaluzwa maisha ga atu anji ili aishi maisha ga kumuhamira Mlungu. Piya zinagaluzwa maisha genu, kuandzira siku ya kpwandza mriphosikira na kuelewa ching'ang'a Mlungu arivyo na mbazi.

⁷ Mwafundzwa ni Epafara, muhendadzi-kazi myawehu amenzwaye sana. Anamuhumikira Jesu kpwa uaminifu na anakuteryani. ⁸ Na ndiye ariyehuambira mmenzavyo atu a Mlungu kpwa msada wa Roho Mtakatifu.

⁹ Hangu huriphosikira habari hizi za kukuhusuni mwimwi, hunaenderera kuvoyerani. Chisha hunavoya Mlungu akuteryeni kumanya gosi ambago analonda

muhende, na mkale na ikima ya chiroho kumanya njiraze. ¹⁰ Phahi mundadziishimu dza atu a Mlungu alondwavyo kukala. Namwi mundaenderera kuhenda chila aina ya mahendo manono, na piya mundaenderera kumanya Mlungu vinono zaidi. ¹¹ Na hunakuvoyerani Mlungu akutiyeni nguvuze za ajabu mwenu mioyoni, ili muweze kuvumirira na kukala na raha wakati munagodzera tabu zisire. ¹² Namwi mshukuruni Baba Mlungu, yekuhendani mphahе urisi arioutayarishira atakatifue aishio mwangani. ¹³ Mlungu wahutivya kula kpwa utawala wa Shetani, yani kuishi jizani. Na achihuinjiza mwangani kuishi ufalume wa Mwanawe ammendzaye. ¹⁴ Wahukombola na achihuswamehe dambi zehu, kpwa sababu ya chifo cha Mwanawe ammendzaye.

Jesu ni mkpwulu wa vyosi

¹⁵ Takuna mutu awezaye kumuona Mlungu, ela Jesu ni dza iye na nkuhumanyisa vira Mlungu arivyo. Jesu ana uwezo mkpwulu kuriko viumbe vyosi. ¹⁶ Mana iye ndiye ariyeumba chila chitu chiricho duniani na dzulu mlunguni. Waumba vitu vionekanavyo na visivyoonekana. Hata viumbe vyosi vya uwezo vyaumbwa ni iye, yani malaika, pepho na hata Shetani. Waumba chila chitu ili chimuogophe. ¹⁷ Wakalako kabila viumbe vyosi kuumbwa. Anatawala vitu vyosi na kpwa hivyo chila chitu chinaenderera phatuphe. ¹⁸ Analongoza atu amukuluphirao

dza viratu chitswa chilongozavyo mwiri. Ndiye chandzo cha maisha maphya ga atue. Tsona ni mkpwulu wa atu osi ndiofufulwa na kuishi hata kare na kare. Phahi Jesu ni mtawala mkpwulu wa chila chitu tsetsetse. ¹⁹ Mlungu waonato kukala Mwanawe akale na asiliye yosi tsetsetse. ²⁰ Mlungu wamhumira kuuyiza uhusiano mnono na viumbe vyosi, virivyo duniani na dzulu mlunguni. Wahumira mlatso wa Mwanawe uriomwagika msalabani kureha amani.

²¹ Mwimwi ndimwi muriokala maadui a Mlungu, mchitengbwa kure kpwa sababu ya maazo genu na mahendo genu mai. ²² Ela sambi Mlungu wauyiza uhusiano mnono, mana Mwanawe wakala mwanadamu na achifwa. Wahenda hivyo ili akureheni mbereze, atakatifu bila ya lawama wala makosa. ²³ Phahi ni lazima muenderere kumkuluphira Jesu. Naro kuluphiro renu naridine, dza nyumba yodzengbwa na msingi wa kudina. Tsona msigaluke, kalani na uhakika wa mambo mrigolagbwa mriphosikira habari nono kuhusu Jesu Muokoli. Habari hizi zagota dunia ndzima, na mimi Paulo ni mmwenga wa hinyo anaozigoteza.

Kazi ya Paulo kpwa afuasi a Jesu

²⁴ Hipha sambi mimi nagaya. Ela nahererwa mana ninagaya kpwa kazi yangu ya kukuteryani mwimwi afuasi ayangu. Mino ni tayari kugaya kpwa vyovyosi ichikala ni lazima, ili nimarigize kazi yangu ya kumuhumikira Jesu, dza viratu iye mwenye arivyogaya. Náhenda hivyo ili

nisaidiye afuasi a Jesu, ambao ni dza mwiriwe. ²⁵ Mlungu wanipha kazi ihi ya kuumikira atue, ili nikutangazireni mafundzoge gosi tsetsetse. ²⁶ Hangu kare Mlungu waika mpangowe wa siri wala tauyamanywa ni vivyazi vyotsapa. Ela sambu siri hizi wazimanyisa atue osi. ²⁷ Mlungu wakata shauri kuhueleza kukala atu asio kala Ayahudi nao andajaliywa na unono wa ajabu wa Jesu. Nao mpangowe wa siri ni hinyu: Jesu a mwenu mioyoni, na kpwa hivyo muna uhakika wa kukala dza iye hiko mlunguni. ²⁸ Phahi hunatangaza ujumbe wa Jesu kpwa atu osi, na hunahumira marifwa gehu gosi kuonya na kufundza chila mutu. Lengo rehu ni kumreha chila mmwenga mbere za Mlungu ammanyane na kumuadamira kabisa-kabisa. ²⁹ Ndiyo mana nahenda kazi na chadi changu chosi na kuumira uwezo mkpwulu aniphao.

2

¹ Nalonda mmanyane kukala nahenda chila iwezekanavyo kukuteryani mwimwi afuasi a mudzi wa Kolosai, na hinyo ario mudzi wa Laodikia, na hata afuasi anjina osi ambao sidzangbwekutana nao. ² Nahenda hivi ili nikutiye moyo na mzidi kumendzana na mkale chitu chimwenga. Piya nalonda mkale na raha sana mana mnamanya kpwa hakika mpango wa siri wa Mlungu, yani kuhusu Jesu ariye-huokola. ³ Ni iye macheye awezaye kukuphani marifwa ga kumanya chila chitu ambacho Mlungu wakuhenderani. ⁴ Nakuambirani hivyo

ili mutu asikuchengeni kpwa mafundzo ambago munaweza kuona ni manono ela mbavi ni ga handzo. ⁵ Mana hata dzagbwe ni kure namwi, ela nakuririkanani sana. Na nina-hererwa kusikira kukala munaenderera kukala chitu chimwenga na kumkuluphira Jesu kpwa kpweli.

*Jesu anahupha uhuru
na maisha maphya*

⁶ Kpwa vira mwamkuluphira Masihi Jesu, ambaye ni Bwana wenu, phahi ni lazima muenderere kuhenda alondavyo, mana mwimwi mu akpwe. ⁷ Dinisani sana kumkuluphira Jesu, dza viratu muhi urivyo na mizi yophiya ndani na tauzuka bii. Namwi zidini kumkuluphira tsetsetse. Tsona dinisani kukuluphira kuhusu ukpweliwe muriofundzwa na chila wakati mshukuru.

⁸ Msikubali mutu yeyesi kukulazimishani kuamini mafundzo kuhusu Mlungu ambago ganaonekana ga marifwa ela sigo. Higa tagana mana na ni ga handzo, nago tagala kpwa Jesu ela ni mila za atu na maoni ga dini zao. ⁹ Msiangamizwe ni higa mafundzo ga handzo, kpwa sababu Jesu ariphokala mwanadamu wakala na asili yosi ya Mlungu. ¹⁰ Muna vitu vyosi vilondwavyo kpwa maisha ga chiroho, mana mu atungbwa a Jesu. Iye ni mkpwulu wa atawala osi na viumbe vyosi virivyo na uwezo.

¹¹ Mriphomkuluphira ni kama avi mwatiywa tsatsani kpwa njira ya chimacheye. Mutu achi-tiywa tsatsani seemu ndide ya mwiri ndiyo

iuswayo. Ela mriphomkuluphira Jesu, waku-usirani uwezo wa asili zenu za chibinadamu ili zisikutawaleni tsona. ¹² Mriphobatzwa ni kama avi mwazikpwa phamwenga naye. Mlungu ariphomfufula, namwi piya mwa-hewa maisha maphya, mana mwaamini kukala Mlungu wamfufula kpwa uwezowe.

¹³ Hipo kala tamdzangbwemkuluphira Jesu kala mkafwa chiroho kpwa sababu ya dambi, na kala munatawalwa ni asili zenu za chibinadamu. Ela bada ya kumkuluphira, Mlungu wakuphani maisha maphya. Naye wahuswamehe dambi zehu zosi. ¹⁴ Ni kama avi mahendo gehu gosi ga dambi kala gakaandikpwa, huchishi-takiwa kotini, na huchiphahikana na makosa. Phahi Mlungu wahufutira makosa gehu phara Jesu ariphokotwa msalabani, ¹⁵ na achishinda viumbe vyosi vii vyokala na uwezo. Tsona achivigbwiza haya kpwa kuamanyisa atu osi kuhusu ushindi wa Jesu ariouphaha msalabani.

¹⁶ Kpwa hivyo msisikize atu ambao anakuambirani munakosera kpwa kusalunga shariya kuhusu kurya na kunwa, au kusherekeya Sikukuu kama vira Sikukuu ya Kutuluka Mwezi na Siku ya Kuoya. ¹⁷ Mila hizi ni alama ambazo Mlungu waapha Ayahudi hipo kare ili kuamanyisa mambo ndigokpwedza badaye. Ela sambi Jesu wakpwedza na ndiye ahuokolaye. ¹⁸ Msikubali mutu yeyesi akuhendeni mkose kujaliwa ni Mlungu kpwa kuamini mafundzo ga handzo, au kukulazimishani mdzibere au

kuabudu malaika. Mutu dza hiye anaphaha mafundzoge kpwa kutafasiri ruwiya. Naye ana ngulu ela siyo sawa, mana higo gosi ni maazo galago mwakpwe achilini ambayo inalongozwa ni asiliye ya chibinadamu. ¹⁹ Waricha kufundza mafundzo ga kpweli na kalongozwa tsona ni Jesu, ambaye analongoza atue dza viratu chitswa chilongozavyo mwiri. Jesu nkuunganisha atue phamwenga, na akaapha nguvu dza viratu kano ziphavyo mwiri nguvu. Atue asiphogbwirana naye taaphera chiroho vira Mlungu amendzavyo.

²⁰ Ni kama avi mwafwa phamwenga naye, kpwa hivyo si turi kulunga mila za atu na maoni ga dini za atu asiomkuluphira Jesu. Takuna haja kabisa ya kulunga shariya za dini, ²¹ ambazo zinaamba kukala usigbwire wala kuguta vitu fulani na usirye vyakurya fulani. ²² Mana shariya hizi zatungbwa ni atu kuhusu vitu ambavyo tavidumu, vichihumirwa nkusira. ²³ Atu anji anaona shariya hizi ni za marifwa, kpwa sababu zinalonda atu ahende mambo magumu ili aonyese kukala anadzilavya kumuhumikira Mlungu. Tsona zinalonda atu adzibere, na agayise miri yao. Ela kpwa kpweli shariya hizi taziterya atu kutawala tamaa zao za asili ya chibinadamu.

3

*Ishi maisha maphya
kpwa uwezo wa Jesu*

¹ Mlungu ariphomfufula Jesu, ni kama avi wakufufulani mwimwi piya. Kpwa hivyo dzilavyeni muhende alondago Jesu, ariye mlunguni uphande wa mkpwono wa kulume wa Mlungu, phatu pha ishima kulu sana. ² Wakati wosi ni lazima mririkane kuhusu maisha genu maphya na mambo ga mlunguni, wala msiaze mambo ga asili ya chibinadamu. ³ Kpwa sababu maisha ga kare gasira, kama avi mwafwa, na sambu muna maisha maphya. Atu taelewa kukala maisha genu maphya na Jesu ni chitu chimwenga kpwa Mlungu. ⁴ Ela Jesu ndiye chandzo cha maisha genu maphya, na siku achiuya hipha duniani na mwanga mkpwulu na utukufu, mundatsembuka naye na mkale dza iye.

⁵ Phahi richani mahendo mai ga asili ya chibinadamu. Nago ni udiya, uzembe, na tamaa ya achetu ama alume anji. Piya msiaze mali za atu mana mundaabudu mali badala ya Mlungu. ⁶ Kpwa kpweli Mlungu andaatiya adabu kali atu ahendao mambo higo. ⁷ Kabila tamdzangbwemkuluphira Jesu, mwimwi enye kala munahenda mambo higa mai. ⁸ Ela sambu richani higa gosi: tsukizi, utsungu, kuzirana, kuochera atu ngulu, na kugomba maneno mai-mai. ⁹ Msichengane, mana hizo zakala ni ndzimo zenu za maisha ga kare, ambago kala mchiishi kabila ya kumkuluphira Jesu. ¹⁰ Sambu muna tabiya nyipha kabisa. Mlungu wakuphani maisha higa, na chila wakati anakuhendani

muaze na kuhenda dza iye, ili mzidi kummanya kpwa kpweli. ¹¹ Phahi takuna tafwauti ya Myahudi na asiyekala Myahudi, wa kutiywa tsatsani au kusatiywa tsatsani. Takuna tafwauti ya ariyesoma wala ambaye kasomere. Takuna tafwauti ya mtumwa wala asiyekala mtumwa. Osi a sawa mana ana maisha maphya kula kpwa Jesu. Ni iye bahi ariye muhimu, na anaishi mioyoni mwa atu amukuluphirao.

¹² Mlungu wakutsambulani mkale atue. Mwatengbwa kumuhumikira Mlungu na anakumendzani. Kpwa hivyo mkale apole, ni lazima mkale na mbazi, msihende ngulu, mkubali maoni ga ayawenu, mvumirirane, ¹³ na ichikala kuna atu ambao taelewana, ni lazima aswameheane. Dza vivyo Mlungu arivyokuswameheni, mwimwi piya swameheni ayawenu. ¹⁴ Na zaidi ya gosi, mendzanani! Mana mchimendzana, mundakala chitu chimwenga tsetsetse. ¹⁵ Jesu wakuhendani mkale na amani, nayo inakuteryani kumanya ra kuhenda. Mlungu wakutsambulani mkale atue na analonda muishi phamwenga na amani, dza vilungo vya mwiri mmwenga. Na mshukuruni Mlungu chila wakati. ¹⁶ Ririkanani kuhusu habari za Jesu ili zitawale maisha genu. Fundzanani na mkanyane kpwa marifwa manji. Imbani zaburi na mawira ga chiroho kumtologa Mlungu. Tsona mshukuruni mioyo kutsuka. ¹⁷ Kpwa vira hu afuasi a Bwana Jesu, ni lazima chila chitu ndichohenda na gosi ndigogomba

gakale kama alondavyo. Na chila wakati mshukuruni Baba Mlungu, kutsupira dzina ra Bwana wehu Jesu Masihi.

Afuasi a Jesu atakpwayo kuishi mwao madzumbani

¹⁸ Chila mchetu ariyelólwa ni lazima amusikize mlumewe, kpwa sababu hivyo ndivyo Bwana Jesu alondavyo. ¹⁹ Alume namwi, amendzeni achetu enu na musiahendere usiru. ²⁰ Anache namwi, ogophani avyazi kpwa chila njira, kpwa mana vivyo ndivyo vimuhamiravyo Bwana Jesu. ²¹ Namwi avyazi, msihendere ana enu vibako kpwa kualaumu dii yosi. Mana muchihenda hivyo mundaavundza mioyo. ²² Namwi atumwa ni lazima muogophe matajiri genu kpwa chochosi muhendacho. Musiahendere vinono wakati anakuonani bahi, ili akutogoleni. Hata! Ela hendani vira Mlungu alondavyo moyo kutsuka, kpwa sababu munamuogopha Bwana Jesu. ²³ Kazi yoyosi muhendayo, ihendeni na chadi na moyo mmwenga. Hendani kazi zenu vinono kama avi munazihenda zimhamire Bwana Jesu, wala sio mwanadamu. ²⁴ Mmanye kukala Bwana Jesu andakuphani urisi dza zawadi. Andakuphani mambo manono ambago wagatayarishira atue. Mana Jesu ariyehuokola ndiye tajiri mwenye mumhumikiraye. ²⁵ Ela ichikala

3:18 3:18 Aefeso 5:22; 1 Petero 3:1 **3:19** 3:19 Aefeso 5:25; 1 Petero 3:7 **3:20** 3:20 Aefeso 6:1 **3:21** 3:21 Aefeso 6:4 **3:22** 3:22 Aefeso 6:5-8 **3:25** 3:25 Kumbukumbu 10:17; Aefeso 6:9

munaenderera kuhenda makosa, Mlungu andakutiyani adabu. Uamuli wa Mlungu tauonera mutu.

4

¹ Namwi matajiri ahendereni atumwa enu haki na sawa, mana mnamanya munamhumikira Bwana ko mlunguni, yani Jesu.

Endererani kuvoya Mlungu na mkale na marifwa

² Endererani kuvoya Mlungu chila mara, na muchikala munavoya kalani na chituwo, na mumshukuru Mlungu sana. ³ Muchikala munavoya piya naswi huvoyereni Mlungu ahuphe nafwasi ya kutangaza mpango wa siri kuhusu Jesu, ambao ni chisa cha mimi kukala jela. ⁴ Phahi nivoyerani nienderere kuamanyisa atu siri hiyo, kama nilondwavyo kuhenda.

⁵ Muchikala mu phamwenga na atu ambao taadzangbwemkuluphira Jesu, onyesani tabiya nono na muhende manono chila mphahapho nafwasi. ⁶ Phahi wakati wosi bishani nao chituwo. Maneno genu nagakale manono, ili afwahirwe na azidi kugaphundza. Ndipho mundamanya kumjibu vinono chila mutu.

Salamu

⁷ Tikiko ni mfuasi myawehu amendzwaye sana. Hunahenda naye kazi ya Bwana Jesu, tsona ananiterya na ni mutu ambaye naweza

kumuadamira. Naye andakuambirani nien-dereravyo. ⁸ Namuhuma edze akuambireni vira huendereravyo na piya akutiye ni moyo ⁹ Piya aredza na Onesimasi, mfuasi myawehu amendzwaye sana na ni mutu wa kuadamira. Hiyu ni wa ko kpwenu. Osi airi andakpwedza akuambireni mambo gosi garigo hiku.

¹⁰ Mfungbwa myangu aihwaye Aristariko, na Mariko ambaye ni m'bari wa Barinaba, akakuphozani. Ichikala Mariko andakpwedza hiko kpwenu, phahi msiyale kumkaribishato kama murivyoambwa. ¹¹ Piya Joshuwa ambaye dzina ranjina ni Justo akakuphozani. Aristariko, Mariko na Joshuwa ndio Ayahudi bahi, ambao ananitereya kuhenda kazi ya ufalume wa Mlungu. Nao ananitiya moyo sana. ¹² Piya mkaphozwa ni Epafara, mutu wa ko kpwenu, ambaye anamuhumikira Jesu Muokoli. Chila wakati anaku-voyerani sana, mzidi kumkuluphira Mlungu na mkale na uhakika wa gosi ambago anamendza. ¹³ Nakuambirani kpweli mana námuona vira arivyokuhenderani kazi kpwa chadi, mwimwi na ayawenu a midzi ya Laodikia na Hierapoli. ¹⁴ Na mkaphozwa ni Dema phamwenga na Dak-itari Luka, hummendzaye sana.

¹⁵ Niphozerani afuasi a Jesu ario Laodikia, piya niphozerani Nimufa na kundi rosi ra afuasi akutanao mwakpwe nyumbani. ¹⁶ Bada ya

4:9 4:9 Filemoni 1:10-12 **4:10** 4:10 a Mahendo 19:29; 27:2; Filemoni 1:24; b Mahendo 12:12,25; 13:13; 15:37-39 **4:12** 4:12 Akolosai 1:7; Filemoni 1:23 **4:14** 4:14 a 2 Timothi 4:11; Filemoni 1:24; b 2 Timothi 4:10; Filemoni 1:24

baruwa hino kusomerwa atu osi hipho Kolo-sai, hakikishani munaiphirika ikasomwe kpwa afuasi a Laodikia. Piya náandikira afuasi a Laodikia baruwa, phahi iphaheni na muisome.

¹⁷ Muambireni Arikipo: Paulo anaamba hivi, “Kazi iyo uriyohewa ni Bwana Jesu, ni lazima uimarigize.”

¹⁸ *Salamu hizi zila kpwangu mimi Paulo, na nkaziandika na mkpwono wangu.* Enehu, msiyale kunivoyera mana ni jela. Bwana Jesu naakujaliyeni.

Digo
Chidigo: Digo (Bible)

copyright © 2019 Bible Translation and Literacy

Language: Digo (Chidigo)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-24

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 13 Jul 2024 from source files
dated 29 Jan 2022

bab7eb71-e774-512d-9543-5878c28ca63b